

2021 - Jiří Machaníček

celoživotní přínos v oboru práce se dřevem - sekernictví a tesařství

Narodil se v Uherském Hradišti a vyučil se truhlářem. Pokračoval nástavbou na Středním odborném učilišti a průmyslové škole dřevařské v Bystřici pod Hostýnem. Po nástupu do zaměstnání pracoval od roku 1972 jako dřevorubec, manipulant, nákupčí kulatiny a tesař u Státních lesů Strážnice. Zde získal nenahraditelné zkušenosti z prvovýroby (znalost vlastností dřeva, vhodnost použití) od posledních skutečných mistrů - bednářů z Polešovic, kolářů Adamíků z Nedakonic, a hlavně trokaře Jiřího Oláha z Ostrožské Nové Vsi, od kterého se naučil všechny techniky opracování. Tito řemeslníci nakupovali a vyráběli dřevo na svou práci ve strážnickém lesnickém závodě. V zimním období byl téměř v denním kontaktu při výběru vhodného dřeva na bečky, oje, násady. Ve Strážnici získal další zkušenosti se zpracováním ohýbaného dřeva v ateliéru sedacího nábytku architekta M. Navrátila. Od roku 1980 začal spolupracovat s Ústředím lidové umělecké výroby ve Strážnici.

Od roku 1989, kdy se osamostatnil a zřídil si vlastní dílnu, se začal věnovat výrobě, opravám a restaurování nábytku, dřevostaveb, lodí a technického zařízení. Specializoval se zejména na stylové vinohradnické vybavení typické pro region jižní Moravy. Zvládl dokonce technologii ručního řezání závitů ve dřevě. V letech 1995-1997 obnovoval tradiční ochozové budky pro Lesní správu Strážnice v revíru Radějov. Obnova těchto specifických lesních staveb probíhala podle dochovaných dobových fotografií a archivu lesních správců panství. V posledních letech se podílel na obnově větrného mlýna v Jalubí, pro který vyrobil hřídel, palečnicové kolo, cévník a brzdu. V roce 2012 byly tyto součástky zapracovány do mechanismu jalubského mlýna. Vyrobít palečnicové kolo bez jakýchkoliv nákresů a parametrů je velmi náročné. Tři čtvrtě roku Jiří Machaníček složitě přemýšlel nad novým palečným kolem do větrného mlýna v Jalubí, jehož výroba je mravenčí práce a cesta hledání, zkoušení a postupného odhalování umění starých mistrů. Autor vycházel pouze z literatury a fotografií z kuželovského mlýna. Při navazování kontaktů s německými odborníky na sekernické práce byl odmítnut s tím, že tradiční postupy prostě neprozradí. Převodové ústrojí musí odolávat všem povětrnostním vlivům, od největšího horka po extrémní vlhko. Kolo se proto vyrábí ze tří přirozeně sušených druhů dřev - smrku, dubu a břízy, každé má svůj nezastupitelný význam. Stěžejním materiálem je smrk, dub dostal přednost v místech šroubovaných spojů a bříza je zase hodně houževnatá, pružná. Technologii použil modernější, techniky starých mistrů, kteří palečné kolo dokázali vyrobit prakticky "na koleně", se v současnosti již nepoužívají. Používá třeba coulové závitů a místo šestihranných matic čtyřhranné. V září roku 2011 palečné kolo o průměru 2,80 m a tloušťce 25 cm, jehož základem je šestiúhelník přenášející pohyb na hřídel mlýnských perutí, bylo zhotovené a převezené do

obce Jalubí. Dřevo se ještě namořilo terpentýnem a včelím voskem. Výrobce garantuje a je přesvědčen, že hotové palečné kolo vydrží minimálně třicet let bez oprav při aktivním provozu. Následně Jiří Machaníček pracoval na posledním prvku jalubského mlýna - pásové brzdě, která je posledním článkem větrného mlýna před jeho spuštěním. V roce 2017 opravoval hřídel a perutě na památkovém větrném mlýně ve Starém Poddvorově.

Sekernictví je řemeslo, které má specifické postavení mezi řemesly zpracovávajícími dřevo. Je také velmi staré a souvisí s mlýny a jejich zařízeními. Zabývalo se i stavbou vodních kol a mlýnských strojů. Počátky tohoto zajímavého a náročného řemesla můžeme hledat obecně už ve dvanáctém století. Každý mlýn měl něco zvláštního, odlišného. Vždy vyžadoval samostatný přístup vycházející především z přírodních podmínek, které musel sekerník ohledat přímo na místě. Originální konstrukce vyžadovala také osobitě řešení vnitřního palečnicového kola a soukolí, zpřevodování celého vnitřního mlecího zařízení. Sekerník musel vše vymyslet, spočítat a pak sám vyrobit. Patřil mezi skutečné mistry, byl předchůdcem budoucích strojních inženýrů. Proto požívali velké úcty a mnohdy měli privilegované postavení, když pobývali a pracovali ve mlýně. Poptávka po sekernických výrobcích vyvrcholila v devatenáctém století. Dnes jejich um a dovednost můžeme snad obdivovat jen v některých skanzenech či při restaurování technických objektů, podléhajících památkové péči. Často se stává, že současná mladší, ale i starší generace dnes pojem sekerník nezná. Každý sekerník při své práci používá různé sekery - širočiny, teslice, hlavatky, pobíječky, dlabačky, odkalovačky. Typická sekernická sekerka měla topůrko zahnuté do jedné strany podle toho, zda byl sekerník levák či pravák. Dále používá rámové či obloukové pily, na řezání velkých kusů pak velké dvouruční pily. Rovněž pracuje s rovnými a oblými pořízy. K vrtání velkého množství otvorů se používají sady nebozůzů nejrozličnějších tvarů a velikostí. K dokončování práce využívá hoblíky s noži různých tvarů, hrubých či hladkých. Sady dlát - rovná, půlkulatá, kosá nebo štychovací. Sady paliček a kladívek, rozličných hmotností a velikostí - k pobíjení či zatloukání palců, kolíků apod. Měřicí pomůcky - sady kružidel, úhelníky a různé rovné míry, různé šablony a formy, kolíky, brousky či želízka, kročky k rozměřování palců. Píka byla delší lať s jedním pohyblivým a druhým pevným hrotem. V minulosti nosil sekerník drobnější nářadí na zádech v ruksaku nebo je ukládal do dřevěné speciálně upravené staré vojenské truhly, kterou převážel na trakaři. Jen pilky měl zavěšeny přes rameno, větší a rozměrnější nářadí mu třeba mlynář nechal odvézt koňským povozem. Nominovaný spolupracuje se Středním odborným učilištěm v Uherském Hradišti, obor truhlář, kde vykonává praxi pro studenty v rámci výuky. Spolupracuje s mladším kolegou, který je původní profesí houslař. Díky němu se Jiří Machaníček seznamuje s přesnou znalostí akustiky různých druhů dřeva. Dále nominovaný spolupracuje s majiteli vodního hamru v Brně, kde předává zkušenosti a znalosti spojené s výrobou převodového ústrojí. Účastnil se stavby repliky ohozové budky a rekonstrukce hájenky v CHKO Bílé Karpaty v obci Radějov s využitím tradičních postupů. Jeho výrobky najdeme ve vybavení několika dětských hřišť po celé České republice a v menších dřevěných stavbách. Trvale spolupracuje s Městským úřadem v Uherském Hradišti. Jiří Machaníček působí jako soukromý podnikatel, který vyrábí veškerý dřevěný sortiment na zakázku:

- dřevostavby, dřevěné mostky, lávky
- repliky a renovace pohonů - vodní pily, hamry, mlýny (větrný mlýn Jalubí, Starý Poddvorov
- pergoly, bazénová mola, terasové podlahy, fasádní obklady - lepené i masivní dřevo
- dětská hřiště, parky - s možností certifikace prvků dle ČSN EN 1176 a 1177
- restaurování - nábytek, dřevěné prvky staveb, repliky a restaurování historických dveří a oken v souladu s požadavky památkářů, restaurování obrazových rámců, výroba rámců

- tesařské a truhlářské konstrukce, nábytek - zakázková výroba - masiv, dýha (omezeně lamino), ohýbané a lepené oblouky pro exteriér a interiér
- dřevo pro průmysl - přípravky, pasířská kopyta, formy.

V roce 2012 získal jako jeden z prvních řemeslníků titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje. Jiří Machaníček je jedním z posledních opravdových sekernických a tesařských mistrů v Uherském Hradišti a jeho okolí, který ovládá jednotlivé zpracovatelské techniky a technologické postupy. Navíc dokonale ovládá znalosti zpracování jednotlivých druhů dřeva a jejich technické možnosti.

Text a fotografie poskytl: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace

Zveřejněno 27. duben 2021, aktualizováno 27. duben 2021, vytištěno 25. září 2023